

KONSTANTİNOPOLİS’TE LATİN İDARESİ

(1204-1261)

FILIP VAN TRICHT*

ÇEVİRİ: AHMET AYDOĞAN-TURHAN KAÇAR

Konstantinopolis’in Zaptı

Konstantinopolis’in 1204’te Haçlılar tarafından ele geçirilmesinin sebepleri ve sonuçları hakkında çok çeşitli görüşler mevcuttur. Şehrin zaptının “insanlığa karşı işlenmiş en büyük cürüm” ve bir “katliam” olduğu söylenmiş ve yüzyıllar boyu süren Latin-Bizans husumetinin sonucu, Bizans’a karşı bir Batı komplosunun –papalık, Alman veya Venedikli- neticesi olarak görülmüştür. Ne var ki bazıları da 1204’ten önce Latin ve Bizans dünyaları arasındaki yaygın hoşnutsuzluğu bir tarafa bırakarak arızı ve tesadüfi mahiyette birçok amil ve saike dikkat çekmişlerdir. Onlara göre IV. Haçlı Seferi’ni Bizans başkentinin kapılarının önüne getiren nihai sonucu bu amiller doğurmuştur. Ancak her hâlükârda Bizans’ta doruk noktasına varmış olan temel istikrarsızlık -tahta veraseti düzenleyen bağlayıcı kuralların yokluğu- anahtar hüviyetine sahip bir amil olarak vurgulanmalıdır.

Gerçekten de Haçlıların önderlerini sefere çıkarken kendilerine hedef olarak seçtikleri İskenderiye yolundan döndürüp mali vb. bedeller karşılığında Konstantinopolis’e 1202’de şahsen davet etmiş olan IV. Aleksios Angelos idi. Kardeşi III. Aleksios tarafından tahttan indirilip gözleri kör edilmiş olan Aleksios Angelos, II. Isaakios’un oğlu olması hasebiyle taht üzerinde hak iddia ediyordu. Venedik ile yapılan iyi düşünülmemiş bir taşıma anlaşması sebebiyle kendilerini son derece sıkıntılı bir durum içinde bulan bu prensler -Flandre/Hainault kontu IX/VI. Baudouin, Blois Kontu Louis, Saint Pol Kontu IV. Hugh- teklifi memnuniyetle kabul ettiler ve kendi himayeleri altında olan birini tahta oturtmayı başardılar. Ne var ki IV. Aleksios Angelos’un birkaç ay sonra öldürülüp yerine V. Aleksios Mourtzouflos’un geçirilmesi üzerine, Haçlı önderlerine şehri bizzat ele geçirip yönetmekten başka bir seçenek kalmadı. Bu arada Venedik Dukası Enrico Dandolo’nun seferin önde gelen liderlerinden biri olmasında da

ifadesini bulduğu üzere, Venedik’in Bizans’taki ticari çıkarlarının korunup gözetilmesi süreç içerisinde önemli bir mülahaza olmuş olmalıdır.

Batılıların 12 Nisan’da Konstantinopolis’i ele geçirmesinden sonra, teslim olmayı reddeden bir şehir için o dönemde âdet olduğu üzere, üç gün süren bir yağma ve talan başladı. Niketas Khoniates gibi dönemin Bizans yazarları feryat edip ağıtlar yaktılar ve istilacıların azgın, taşkın ve rezilane davranışlarını kınayıp sanat eserlerinin yakılıp yıkılmasını lanetlediler. Ancak buna mukabil daha sonraki dönemin vekayiname yazarı Georgios Akropolites, başkentini sadece zapt edilmiş bir şehrin kaderini yaşamış olduğunu serinkanlılıkla kaydeder. Şehir, fiilen zapt edilmezden evvel, askerî operasyonlar bağlamında birbirini takip eden üç yangından zaten büyük zararlar görmüştü. Dolayısıyla şehrin üçte birinin ya da yarısının yanmış olduğu yolundaki eski görüş artık abartılmış görünmektedir. Yakın zamanlarda yapılan araştırmalar şehrin kapladığı alanın ancak altıda birinin bu yangınlardan küçük veya büyük ölçüde zarar gördüğünü, Haliç kıyısındaki yoğun iskân alanlarının da buna dâhil olduğunu tahmin etmektedir.

Bu olaylar büyük ölçüde toplumun yüksek kademelerinin bir bölümüyle (imparatorluk seçkinleri, sivil bürokrasi ve ruhban sınıfının önde gelenleri) sınırlı olduğu anlaşılan bir toplu göç hareketine (*exodus*) yol açtı ve bunun abartılmaması gerekir. Bazıları geri dönmek üzere kaçıp, Nikaia (İznik), Trebizond (Trabzon) ve Epiros’ta (Mora) kurulan Bizans devletlerine yerleştiler; bazıları ise Bulgaristan veya Konya’ya gidip buralarda sürgün yaşadılar. Ancak bir kısmı da kargaşa ve düzensizlik sona erdikten sonra geri dönmeyi tercih etti. Mesela yukarıda sözü edilen ve eski bir *logothetes ton sekreton* olan Khoniates, altı aylığına geri döndü ancak, yeni Latin İmparatorluğu’nun idare mekanizması içinde bir iş bulamadığı için neticede Nikaia’ya gitti.

* Gent Üniversitesi

1- Latin istilasında Venedik yönetim merkezi olan Pantokrator Manastırı/Zeyrek Camii (Gurlitt)

Latin İmparatorlar, Bizans Saray Mensupları ve Venedikli Podestâlar

Feodalleşmiş ve hükmettiği coğrafyanın sınırları hatırı sayılır derecede küçülmüş bir imparatorluğun başkenti olarak Konstantinopolis bundan böyle imparatorluğun hâkimiyet alanı içindeki merkezî yerinin bir bölümünü kaybederek öncekinden daha az önemli bir rol oynayacaktı. Bu sözde Latin İmparatorluğu, yaklaşık 1224 yılına kadar, Selanik'ten Küçük Asya'nın kuzey batısına, Peloponnesos'tan (Mora Yarımadası) Rodop Dağları'na kadar uzanıyordu. Fakat bu tarihten sonra -ve Nikaia ile Epiros'un ama aynı zamanda Bulgaristan ve Moğolların da başarılarına bağlı olarak- bu alan büyük ölçüde başkent in doğrudan hinterlandı ve Güney Yunanistan'daki çok sayıdaki muhtar prenslikler ile sınırlı kaldı.

Mart 1204'te yapılmış bir anlaşmanın şartlarına göre başkent iki kısma bölünmüştü. Sekizde beşi -Mese'nin [bugünkü Divanyolu Caddesi] batı ve güney kısmı- Latin İmparatorluğu'nun, sekizde üçü -Haliç etrafındaki kısım- Venediklilerin yetki sahası içine giriyordu. Başlangıçta imparatorluk yönetiminde, önemli ölçüde idari devamlılık sağlanmış görünmektedir. Aynı dönemde yaşamış ve her şeyden önce böyle haberi olan Cistercium tarikatı üyesi Parisli Gunther şehirdeki övgüye değer her türlü

kanun ve müessesenin muhafazasına çalışıldığını ifade eder. Bizanslılaşmış İtalyan Dominikos Manios'un *eparkhosluğu* ile, büyük şehir idaresinin, Latin hâkimiyeti altında olduğu ispat edilmiş görünmektedir. Ayrıca ihtisaslaşmış birkaç mahkemenin de başlarda faaliyetine devam ettiği sonucuna varılabilir, fakat 1225'ten sonra imparatorluğun daralmasının beraberinde getirdiği şartlar içerisinde bunlar 1261'e kadar ilga edilmiştir. 1232'de bir Bizanslı Theodora'nın Papa IX. Gregorius'a başvurusunun da gösterdiği üzere mahallî medeni hukuk hükümleri sürdürülüyordu.

Hiç kuşkusuz yenilik vardı. Ceza hukukunda Batı'ya mahsus muhakeme usulleri (düello, işkence ile yargılama) yürürlüğe konulmuştu. Bunlar mahallî nüfusun bir kısmının hoşnutsuzluğuna sebep olmuş, ama aynı zamanda her nasılsa komşu Nikaia'ya da yayılmıştı. Mamafih idari devamlılık fikrini destekleyen önemli bir delil yahut mülahaza da Konstantinopolis'in Nikaia tarafından geri alınmasını müteakiben VIII. Mikhael Palaiologos'un büyük reformları hayata geçirmemiş olmasıdır. Bu çerçevede içerisinde Latin imparatorlar tarafından başka yönetim alanlarında (mesela saray terminolojisi) da en azından kısmi bir süreklilik tercih edildiği kaydedilmelidir. Ayrıca bu dolaylı olarak siyasi kadronun da bütünüyle Latinlerden teşekkül etmediği anlamına gelir. Ünlü soylu ailelerin (mesela Angelos,

Branas, Laskaris, Filokales, Pyrros, Tornikes) üyeleri Konstantinopolis saray seçkinlerinin bir bölümünü oluşturmaya devam etti. Önemli Latin aileler arasında ise Béthune, le Bréban, Cayeux, Merry ve Toucyler vardı.

Her ne kadar 1225 yılından sonra kaynaklar kıtlaşmışsa da, imparatorlar şehrin sembolik ve ideolojik veçhesinin şuurunda olduklarını göstererek başkentlerini renklendirip süslemeye devam ettiler. İmparator Flanders/Hainaultlu Henri en az bir kilise –İskandinav toplumundan Vikingler için Aziz Thorlac Kilisesi– inşa ettirdi ve iki tanesini de (yeniden) kurdurdu: Eski Bizans misafirhanesi (*ksenon*) olan Aziz Samson –artık yeni mahallî bir askerî birliğin karargâhına döndü– ve Courtenaylı Robert’in desteği ile ayakta durabilen *Sancta Maria Sancti Angeli* Cistercium Manastırı. Hatta kardeşi II. Baudouin bile, her ne kadar sürekli olarak para sıkıntısı içindeyse de, *Kharisios* Kapısı yakınında Aziz Gregorius’a adanmış Bizans üslubunda (küçük) bir kilise inşa ettirerek şehrin üzerine kendi imparatorluk damgasını bırakmaya özen gösterdi. Bu kilise, bir XIV. yüzyıl Bizans yazarı tarafından “güzel” diye tanımlanmıştır. İmparatorlar, şehrin istihkâm mevkileri için de yatırım yapıyorlardı. 1259’da Galata tahkim edildi ve II. Baudouin’in şehir surlarının durumunu bizzat teftiş ettiği bilinmektedir. İmparatorluk sarayları –Büyük Saray (Boukeleon) ve Blakhernai Sarayı– her ne kadar sonraki yıllarda ihmal kurbanı olmuş ise de 1261’e kadar kullanımda kaldı. Mamafih hükümranlık döneminin son bölümünde II. Baudouin, çok sayıda binanın çatılarındaki kurşunu satmak zorunda kalacaktı.

Şehrin Venediklilerin yetki alanı içindeki bölümü –Venedik dukasının temsilcisi olan– *podestà*nın² ve onun yardımcılarının (müşavirler, yargıçlar, savcılar, yüksek rütbeli devlet memuru ve noterler) otoritesi altında idi. İdari ve adli yapılar büyük ölçüde buraya ana kentten taşınmıştı. Yüksek rütbeli görevliler arasına anlaşılan Bizans’tan hiç kimse dâhil edilmemiştir. Daha aşağı kademelerde ve bu arada maliye yönetiminde ise Bizanslılar kaçınılmaz olarak istihdam ediliyordu. *Pantokrator Manastırı*, Venedik yönetim merkezi olarak hizmet ediyordu. Her ne kadar Venediklilerin kontrolünde olan bölge, muhtar ve müstakil bir birim idiyse de, imparatorluk yetkilileri ile Venedikliler arasında, mesela askerî, idari ve mali meseleler ile ilgili olarak (yani tarafları veya konusu itibarıyla birden fazla mahkemenin yetki sahası içine giren davalar, şehirdeki yabancı kolonilerden alınan vergiler

² [*podestà*: Ortaçağ İtalyan kentlerinde en yüksek mülki ve adli yetkiye sahip yargıç/yönetici. E. İta. *podestate*; Lat. *potestas*; güç, iktidar.]

gibi) yakın bir eşgüdüm ve işbirliğinin olduğu açıktır. Bundan başka, *protovestiarios* I. Cono Béthune gibi Venedik kesiminde sarayları olan imparatorluğun yüksek rütbeli devlet adamları da Venedik mahkemelerinin yetki sahasının dışında tutulmuş olmaları.

Uyum, Kültürel Etkileşim ve Gerilim

Konstantinopolis’te Batıların mevcudiyeti muhtemelen hiçbir zaman birkaç binden fazla bir rakama ulaşmadı: İznik’teki Bizans hanedanı, kenti yeniden ele geçirdikleri sabah (25 Temmuz 1261) şehirden 3.000 civarında Latin kaçmıştı. Bu Latin azınlık ile birkaç yüz bin Bizanslı arasındaki ilişkiler uyum ve hatta karşılıklı kültürel etkileşim açısından tarif edilebilir. Siyasi düzeydeki işbirliğinin karma evlilikler ile toplumsal plandaki temeli sağlamlaştı. Mesela *Kaisar* Theodore Branas kızını kral naibi Toucyli Narjot ile evlendirdi. Bir diğer kral naibi Cayeuxlu Anseau, Nikealı müteveffa I. Theodoros’un kızı I. Eudokia Laskaris ile evlendi. *Megas doux* Filokales’in Venedikli Navigaioso ailesiyle bir kan bağının olduğu anlaşılmaktadır. Clermontlu Lady Isabelle (ykl. 1228-1233) Angelos imparatorluk ailesinin bir üyesi ile evlendi. Bizzat İmparator Robert’in de Bizanslı bir kadın ile evlendiği anlaşılmaktadır. Toplumsal katmanlar arasında birkaç adım daha aşağı inildiğinde Latin-Bizans evlilikleri ile de karşılaşılıyordu. Çok sayıda Venedikli tüccar Rum kadın almıştı. Bunların zürriyetine *gasmouloi* deniyordu ve bazıları 1261’den sonra VIII. Mikhael tarafından paralı asker olarak değerlendirildi. Bu karşılıklı evliliklerin hangi ölçekte gerçekleştiği hususunda tam bir kesinlik olmamakla beraber Toucyli Philip gibi bu tür karma bir nesebe sahip birisinin kral naibi olması gibi bir olay, şehir nüfusunun bileşenleri arasında yakın ve elverişli münasebetlerin tesisine hatırı sayılır derecede katkıda bulunmuş olmalıdır.

Elbette din bahsi her iki zümre arasında bir gerilim ve çatışma kaynağı olabiliyordu. Haçlı önderleri ve Papa III. Innocentius 1204-1205’te Bizanslı patriğin görevine son verip yerine bir Latin patrik atadılar –Venedikliler Mart anlaşmasının şartlarına uygun olarak patriklik siyasetinde baskın bir rol oynadılar– ve Batılı rahip zümresi önemli kilise ve manastırların birkaç düzinesini devraldılar. Bu şartlar muvacehesinde –ve Papa III. Innocentius’un bir Latin papanın yanı başında Bizanslı bir patrik fikrini reddetmesinden ötürü– çok sayıda Bizanslı rahip başkenti terk edip başta sürgünde bir Bizans patrikliğinin tesis edildiği Nikaia (1208) olmak üzere değişik bölgelere yerleşmeyi tercih etti. Başka birçok kilise kurumu Bizanslıların elinde kaldı –Ayasofya

2- Latin istilasında yağmalanan Ayasofya (Fossati)

gibi- başkaları da Latin-Bizans kökenli rahiplerin ortak yönetimine bırakıldı. Bazı kiliseler bu süre içerisinde gelişip serpildi; mesela hayırseverleri arasında birçok Latin baronun bulunduğu ve 1230'larda imparatora önemli miktarda para yardımında bulunabilecek durumda olan Le Perchay St. Mary Cistercium Manastırı ya da Bizans'ın daha geniş hâkimiyet alanları (Nikaia, Sırbistan) içinde temaslar kurup sürdürebilecek imkânlarla sahip olan Bizans *Theotokos Evergetis* Manastırı bunlardandır. Diğerleri çok geçmeden veya bir müddet sonra kendilerini çeşitli güçlük ve sıkıntılar içerisinde buldu; mesela başrahibinin 1220'de gelirlerinin azaldığından şikâyet ettiği Latin Kutsal Havariler Kilisesi veya şehri 1231 ve 1237'de vurmuş olan depremlerin birinden sonra İmparator III. Ioannes Batatzes'ten çok ihtiyaç duyduğu parayı kabul etmiş olan Petra'daki Bizans Aziz Ioannes Prodromos Manastırı bunlar arasındadır.

Roma ve Bizans kiliseleri arasındaki dinî ihtilaf ve bölünmeyi ortadan kaldırıp bu iki kiliseyi yeniden

birleştirmeye dönük bazı teşebbüslerde bulunuldu. Bu dönem boyunca papalık temsilcileri ile önce Konstantinopolis daha sonra Nikaialı kilise yetkilileri arasında müteaddit müzakereler düzenlendi. Roma bakış açısından, Bizans'ın papalığın üstünlüğünü kabulü en önemli ve vazgeçilmez şarttı, mamafih bu talep hiçbir zaman kabul görmedi. Nikaialı piskoposlar II. Theodoros Eirenikos ile II. Germanos'un yazışmaları göstermektedir ki başpiskoposluk rahipleri ile halkın bir bölümü sürgündeki patriklere sadık kalırken, bir başka bölümü papalığa boyun eğmeyi kabul etmiş ve Latin kilise hiyerarşisi ile işbirliğini tercih etmiştir. Mesela boşanma kararını elde etmek için yaklaşık 1232'de Papa IX. Gregorius'a başvurmuş olan daha önce sözü geçen Theodora ya da II. Baudouin'in maiyeti arasındaki Rahip Demetrios, bu ikinci zümreye örnek olarak gösterilebilir. Bundan başka çok sayıda Rum Fransisken tarikatına intisap etti; bu da göstermektedir ki sadece fayda ve çıkar mülahazalarına dayalı bir uyuşma ve uzlaşma değil

3- İstanbul'da Latin istilası devrinde basılan sikkeler (İstanbul Arkeoloji Müzesi, Sikkeler Bölümü)

fakat karşılıklı kültürel etkileşim için de zemin ve imkân mevcuttu.

Elbette Latin-Bizans farklılıkları sürgündeki patriklere sadık kalan Bizanslılar için ciddi sorunlara yol açabiliyordu. Daha sonraki dönemde Nikaialı siyaset adamı ve vekayiname yazarı George Akropolites'in ailesi bunlar arasındaydı. Papalık elçileri ve Latin piskoposlar 1230'ların başına kadar papalığa boyun eğmeyi reddeden Bizanslı rahiplere, kiliselerini kapatarak ve kendilerini hapse atarak zaman zaman işkence ettiler. Ne var ki bu tür büyük ölçekli eylemlerin oldukça istisnai bir hüviyet arz ettiği ve her zaman dünyevi iktidar sahiplerinin desteğini kazanamadığı anlaşılmaktadır: İmparator Henri 1213'te papalık elçisi Pelagius'un istekleri hilafına kiliseleri yeniden açtı. Bizanslı meslektaşları üzerinde Latin rahipler tek tek de baskı ve tazyik icra edebiliyorlardı: Yaklaşık 1234/1240'ta Dominiken rahipler "hamursuz tartışmalarında" Aziz Mamas Manastırı *hieromonachosu* Lukas'ı Latin görüşünü kabul etmeye zorladılar. Buna karşılık 1237 civarında Rumlar da şehirdeki kutsal şövalyeler birliğinin malları için görünüşe göre tehlike arz ediyordu. Fakat dinî düzeydeki ilişkilerin aynı zamanda daha gevşek veya rahat olduğu da vaki idi: Efes Başpiskoposu Nikolas Mesarites, kilise birleşme müzakereleri çerçevesinde 1214'te şehre girdiğinde Latinlerden ve Bizanslılardan aynı coşkulu karşılamayı gördü ve kutsal kalıntıların batıya taşınmasını -ki bu kendi başına kan davasının tohumlarını atmış olmalıdır-

belgeleyen kaynaklardan Latinlerin Bizans dindarlığını takdir ettikleri çıkarılabilir.

Bunun dışındaki dinî mezhep yahut tarikatlar ile ilgili olarak pek fazla bir şey bilinmemektedir. 1250'lerde de bir Ermeni cemaati mevcuttu. 1205'te İmparator Henri, şehrin bir yıl önce maruz kaldığı nüfus kaybını telafi etmek için Kuzeybatı Anadolu'daki Troad bölgesinden (Biga Yarımadası) çok sayıda müttefik Ermeni'yi Konstantinopolis'e naklettirdi. 1253'te başkenti ve imparatorluk sarayını ziyaret eden Fransisken seyyah ve misyoner Rubroucklu William, Yakın Doğu'nun mukadder akıbeti ile ilgili bir Ermeni kehaneti ile karşılaşmıştı. Kehanet, Latinler ile Ermeniler arasında karşılıklı münasebet ve iyi ilişkiler öngörüyordu. Keza bir Yahudi cemaati de tespit edilmiştir; Yahudiler o zaman da Rabbanîler ile Karaimler ya da Karaîlerden müteşekkildi. 1203'te bir yangında harap olmuş olan Galata'daki semtlerinden alınıp tarihi yarımada yeniden iskâna tabi tutulmuş olabilirler. Bundan başka şehirde bir Müslüman mevcudiyeti de vardı, bu konuda Konstantinopolis ile Konya Selçuk sultanları arasındaki diplomatik ve ticari temaslar açıklayıcı bir çerçeve sunmaktadır. 1230'ların başında Sézanneli Dominiken Petrus'un bir Müslüman münzeviyi Hristiyanlığa döndürdüğü söylenir.

Kültürel ve Ekonomik Dinamikler

Latin Konstantinopolis'inin kültürel boyutu böyle bir şeyin bahis konusu edilemeyeceği ya da fiilen mevcut

olamayacağı sebebiyle büyük ölçüde ihmal edilmiştir, fakat bu kadar karanlık bir tablo çizmek için bir sebep yoktur. İmparatorluk sarayı başka şeylerin yanı sıra şehri canlandırıcı kutlamalar için çok sayıda vesile bulmaya devam etti: Karma Latin-Bizans usulü taç giyme merasimleri, evlilikler, dinî geçit törenleri, askerî galibiyetlerden sonra zafer alayları, vs. Bundan başka şehir en azından Batı hâkimiyetinin ilk on yılı boyunca Bizans'ın dışarıdaki hâkimiyet alanı içinde bir cazibe merkezi olmayı sürdürdü: Müstakbel Novgorod Başpiskoposu Antonius muhtemelen 1210 civarında, Macar Kralı II. Andreas 1217'de, Rus Polotsk piskoposu 1218'de, Macar Veliaht Prensi (IV) Bela 1221'de, Sırp Başpiskoposu Aziz Sava 1235'te şehri ziyaret etti. Batılı ziyaretçiler -Haçlılar, hacılar, elçiler, temsilciler ve diğerleri- de elbette şehre ve hiç kuşkusuz öncekine nazaran daha büyük sayılarda geldiler. 1223'te İngiliz vekayiname yazarı Coggeshalllı Ralph böyle bir seyyahın rivayetleri temelinde başkenti hâlâ oldukça zengin diye tasvir edebiliyordu.

Şehirde ilmî ve fikrî hayat her ne kadar kısmen Latinleşmiş ve belli bir ölçüde gerilemiş ise de 1204'ten sonra hemen duruvermedi. Hem imparatorluk ordularının kumandanlarından Geoffrey de Villehardouin [*Histoire de l'Empire de Constantinople*] hem de imparatorluk rahibi Henri Valenciennes imparatorluğun ilk yıllarına ışık tutan kronikler yazdılar. XIV. yüzyıl Bizans kronikleri pasajlarından bize ulaşmamış olmakla beraber Grekçe tarih yazımı ile ilgili metinlerin veya methiyelerin de kaleme alındığı çıkarılabilir. Niketas Khoniates'in *Historia*'sının bir versiyonu her hâlükârda şehirde dolaşıyordu. Kral naibi Cono Béthune ve az önce söz edilmiş olan Valenciennes ile birlikte şehirde lirik ve teatral eserlerin yazarları vardı. Latin Konstantinopolis kısmen de olsa bir Norman şövalyelik efsanesi *Gui de Warewic'e* esin kaynağı oldu. Kutsal kalıntıların bağışlanması, satımı veya çalınması çerçevesinde sahipsiz bilgiyi Rum rahiplerden elde eden Latin yazarlar tarafından azizlerin hayat hikâyelerini konu alan çok sayıda metin kaleme alındı.

Latin-Bizans farklılıkları çerçevesi içinde münakaşalı ilahiyat kitapları, mesela bir Dominiken rahip tarafından hamursuz tartışmasına dair bir Grekçe risale (ykl. 1214) ve *Contra Graecos* bir kitapçık (1250 civarı) telif edildi. Astroloji hayli yaygındı (krş. II. Baudouin'in yıldız haritası), beri yandan Dioskorides'in *De Materia Medica*'sının bir nüshasına düşülmüş Latince çıkma ya da haşiyelerin de gösterdiği üzere keza tıp ilmine de

bir ilgi vardı. Latin rahipler, kadim felsefi eserler ve kilise babalarının metinleri için Rum kütüphanelerinde araştırmalar yaptılar. Bunların dışındaki bilimler (bilhassa mantık, matematik, fizik) geriledi; 1244 civarında Nikaiyalı ilim adamı Nikeforos Blemmydes'in hem Konstantinopolis hem de sair Bizans şehirlerinde bu ilimlerde karşılaşılan gerilemeler hakkında feryat figan etmesi bunu göstermektedir. Genç Gregorios Akropolites gibi Bizanslılar hâlâ okulda iyi bir dilbilgisi eğitimi alabiliyorlardı, fakat daha sonraki yıllarda yüksek eğitim ile ilgili olarak merkezî sistem ya da imparatorluk himayesine dair günümüze ulaşmış herhangi bir iz ya da emare mevcut değildir. Mamafih II. Baudouin'in maiyetinde daha sonraki dönemin tarih yazarı Gregorios Pakhymeres'in fikrî ve ilmî yeteneklerine büyük değer verdiği Ioannes Fylaks diye birisi vardı.

Benzer şekilde bu dönemde sanatlar, büyük gelişme göstermediler, ama kesinlikle bir sanat faaliyeti vardı. Daha önce sözü geçtiği üzere müteakip imparatorlar birkaç kilise yaptırdı ve tamir ettirdi. Venedikliler *Pantokrator* Kilisesi'ni renkli camlı pencereler ile süslediler. Ayasofya birbirini izleyen deprem dalgaları sebebiyle hareketli payandalarla güçlendirildi. Mosan okulunun bir ustası olan kuyumcu Gerard, İmparator Henri için altından harikulade bir kutsal eşya mahfazası yaptı. Mahallî Aziz Francis Kilisesi içindeki bir şapel koruyucu azizin hayatını resmeden bir freskler dizisi ile süslendi. 1250'lerde mahallî Latin seçkinler için güzel yazı ile tezyin edilmiş çok sayıda el yazması hazırlandı. Ioannes Aleksis isimli birisi 1250 civarında *Theotokos tes Varagiotisses* Kilisesi'ne böyle bir el yazması İncil bağışladı. Sırp Başpiskoposu Aziz Sava 1220'de Konstantinopolisli ressamı Zika Manastırı'nın tezyini için topladı ve 1235'te şehirdeki vasıfları belirtilmemiş Bizanslı sanatkârları çalıştırdı.

Yakın zamanlara kadar yaygın olan varsayma bağlı olarak 1204'ten sonra Konstantinopolis'in, imparatorlarının, seçkinlerinin ve tüccarlarının maddi imkânlarının kıt ve yetersiz olduğu kabul ediliyordu. Buradan da lüks malların imalatının fiilen sona erdiği sonucuna varılıyordu. Mamafih bu görüş düzeltildi: II. Baudouin bile sanatkârları himaye edecek ve lüks girişimleri destekleyecek maddi imkânlarla sahipti -bir kilisenin, emsalsiz bir imparatorluk teknesinin inşası- ve bilhassa 1240'lar ile 1250'ler zenginleşen birçok Venedikli tacirle bir iktisadi gelişme dönemi oldu. Venedikliler; Mısır, Suriye ve Filistin başta olmak üzere uzun mesafe ticarete uzmanlaştılar. 1220'de genişleyen ticaret, *podestà* Tiepolo'nun yeni bir *fondaco* inşa ettirmesini zorunlu kıldı.

4 - Latin işgalinde Konstantinopolis'te ölen Latin kumandan Henricus Dandolo'nun mezarı (Ayasofya)

Şimdi siyasi bakımdan parçalanmış Bizans, hâkimiyet alanında iktisadi merkezîyetin kaybını telafi etmek için ve Latin İmparatorluğu'nun daha sonraki yıllarda gerilemesi sebebiyle daralan mahallî pazar sebebiyle, Venedikliler aralarında anlaşma bulunan Konya sultanlığı ve daha da önemlisi Karadeniz bölgesi (köle, kürk, hububat) gibi yeni pazarlara da açıldılar. Bizanslı tacirler, müteşebbisler ve zanaatkârlar ister Konstantinopolis isterse hinterlandında üretilmiş olsun şehrin gıda maddeleri, mamul emtia ve ham madde ihtiyacını tedarikte başı çekmiş olmalılar. Her ne kadar sonraki yıllarda kuşkusuz iyice azalmış bir ölçekte de olsa lüks maddelerin imalatı da devam etti. Başkalarının yanı sıra mesela ipek ticareti ve kitap tezvinatı tespit edilmiştir. Venediklilerin semtinde Rumlar İtalyan komşuları ile iç içe yaşıyorlardı, mesela Rumlar, Grado patrikliğinden arazi parçaları kiralamışlardı. Şehrin canlı ekonomisi Venedikli, Pisalı, Amalfili, Anconalı, Lombardialı, Toskanalı ve ayrıca Yunanistanlı göçmenleri 1261'den kısa bir süre öncesine kadar kendine çekmeye devam etti.

Sonuç

Konstantinopolis'in 1204-1261 yılları arasındaki tarihi, bilhassa Latin İmparatorluğu'nun yüksek emeller peşinde koşan hegemon konumunu kaybettiği 1220'lerden sonra, Bizans hâkimiyet alanı içinde siyasi ve kültürel yönden daralma ve iktisadi bakımdan merkezîlik vasfını kaybetme ile nitelenmektedir. Bununla beraber şehir bilhassa imparatorluk kenti olarak ideolojik statüsünü korudu ve bu suretle her zaman hatırı sayılır derecede öneme sahip bir oyuncu olarak kaldı. Ayrıca 1204'te zapt edilmesinin hemen ardından ekonomisi de yeniden canlandı ve kısmen

yeni şartlara intibak etti. Şehir bundan başka Latinlerin ve Bizanslıların -çatışma ve gerilimin ortasında- değişik tarzlarda (yönetim, ekonomi, din, vs.) yakın işbirliği yapıp birbirlerini etkileyebilecekleri bir laboratuvar işlevi gördü. Bu süreç kimliklerin ve bağlılıkların kısmen bulanıklaşmış belirsizleşmesiyle nihayetlendi. Böyle bir tecrübe, -1235-1236 ile 1259-1260'taki topyekün kuşatmaların başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından- Latinlerin askerî birliklerinin ve Venediklilerin donanmasının Daphnousia Adası'na yağmaya çıktıkları bir sırada, emrindeki küçük bir ordu ile Nikaialı General Aleksios Strategopoulos gece vakti bir gerilla saldırısıyla (süreç içerisinde kenti dört farklı yerden ateşe verdi) Şehirlerin Kraliçesi'ni ele geçirmeyi başardığında neredeyse tesadüfî bir şekilde birdenbire sona erdi. Ne var ki bu son unsur, VIII. Mikhael'in Konstantinopolis'i (yeniden) inşa siyasetini tartışan çağdaş yazarların çok az ilgisini çekmiş bir olgudur.

KAYNAKLAR

- Arkel-De Leeuw van Weenen, A. van ve K. N. Ciggaar, "St. Thorlac's in Constantinople, Built by a Flemish Emperor", *Byzantion*, 1979, c. 49, s. 428-446.
- Carile, A., *Per una storia dell'impero latino di Constantopoli (1204-1261)*, Bologna 1978.
- Dondaine, A., "Contra Graecos. Premiers écrits polémiques des Dominicains d'Orient", *Archivum Fratrum Praedicatorum*, 1951, c. 21, s. 320-446.
- Dufrenne, S., "Architecture et décor monumental d'art byzantin à l'époque de l'empire latin de Constantinople (1204-1261)", *Byzantinische Forschungen*, 1972, c. 4, s. 64-75.

- Gilles, E., "Men of France? Boundary Crossing in Constantinople in the 1240s", *Center and Periphery: Studies on Power in the Medieval World in Honor of William Chester Jordan*, ed. K. L. Jansen-G. Geltner ve A. E. Lester, Leiden 2013, s. 211-221.
- Jacoby, D., "The Venetian Government and Administration in Latin Constantinople, 1204-1261: A State within a State", *Quarta Crociata: Venezia, Bisanzio, Impero latino*, ed. G. Ortalli, G. Ravegnani ve P. Schreiner, Venise 2006, c. 1, s. 19-79.
- Jacoby, D., "The Economy of Latin Constantinople, 1204-1261", *Urbs Capta: La Quatrième Croisade et Ses Conséquences-The Fourth Crusade and its Consequences*, ed. A. E. Laiou, Paris 2005, s. 195-214.
- Janin, R., "Les sanctuaires de Byzance sous la domination latine", *Etudes Byzantines*, 1944, c. 2, s. 134-184.
- Langdon, J.S., "The forgotten Byzantino-Bulgarian Assault and Siege of Constantinople, 1235-1236 and the Breakup of the Entente Cordiale between John III Ducas Vatatzes and John Asen II in 1236 as Background to the Genesis of the Hohenstaufen Vatatzes Alliance of 1242", *Byzantina kai Metabyzantina*, 1985, c. 4, s. 105-135.
- Longnon, J., *L'empire latin de Constantinople et la principauté de Morée*, Paris 1949.
- Macrides, R., "Constantinople: the crusader's gaze", *Travel in the Byzantine World*, ed. R. Macrides, Aldershot 2002, s. 193-212.
- Madden, T. F., "The Fires of the Fourth Crusade in Constantinople, 1203-1204: A Damage Assessment", *BZ*, 1991-1992, c. 84-85, s. 72-93.
- Richard, J., "The Establishment of the Latin Church in the Empire of Constantinople (1204-27)", *Mediterranean Historical Review*, 1989, c. 4, s. 45-62.
- Saint-Guillain, G., "Sainte-Marie du Perchay, abbaye cistercienne à Constantinople", *Puer Apuliae. Mélanges offerts à Jean-Marie Martin*, ed. E. Cuozzo-V. Déroche-A. Peters-Custot-V. Prigent, Paris 2008, c. 2, sy. 2, s. 593-603.
- Sevcenko, I., "A Byzantine Inscription from the Period of the Latin Domination in Constantinople", *Near Eastern Numismatics, Iconography, Epigraphy and History: Studies in Honor of George C. Miles*, ed. D. K. Kouymjian, Beyrouth 1974, s. 383-386.
- Tricht, Filip van, *The Latin Renovatio of Byzantium: The Empire of Constantinople (1204-1228)*, Leiden 2011.
- Weitzmann, K., "Constantinopolitan Book Illumination in the Period of the Latin Conquest", *Gazette des Beaux-Arts*, 1944, c. 25, s. 193-214.
- Wolff, R. L., *Studies in the Latin Empire of Constantinople*, London 1976.
- Winsor, E., *Preaching to Byzantium: Constantinople the Friars Minor and the Latin Empire; Reconsidering the Frescoes at Kalenderhane Camii*, Chapel Hill 2003.